

De kerk als missionaire minderheidⁱ

Hoe kan de kerk als minderheid getuigend aanwezig zijn in een multireligieuze samenleving?

Bernhard J.G. Reitsma

De kerk in Europa bevindt zich in een multiculturele en multireligieuze context en wordt daarbinnen steeds meer een minderheid. Met name de groeiende aanwezigheid van de islam maakt christenen bewust van de veranderende situatie. Dat roept allerlei nieuwe vragen op, zeker op het gebied van zending en evangelisatie. Hoe kun je als minderheid getuigend in deze maatschappij aanwezig zijn? Het ligt voor de hand om op dit punt te kijken naar de kerken in het Midden Oosten. Omdat zij al veertien eeuwen lang leven te midden van een meerderheid van moslims, lijkt het logisch dat we van hen kunnen leren. Toch is de praktijk veel weerbarstiger. Omdat de kerk heel sterk bezig is geweest met overleven, is er minder ruimte geweest voor zending. Christenen benadrukken soms sterk dat zij geen missie hebben: ‘onze enige missie is te overleven’. Daar komt bij dat christenen en moslims ook vaak sterk gescheiden van elkaar hebben geleefd. Desondanks of juist daardoor kunnen we toch aan het denken gezet worden door de situatie van de kerk in het Midden Oosten.

1. Wat is zending, c.q. getuigend aanwezig zijn?

Om te beginnen is het duidelijk dat het antwoord op de vraag hoe de kerk als minderheid getuigend in de wereld kan staan, sterk afhangt van wat onder ‘zending’ en ‘getuigen’ wordt verstaan.ⁱⁱ Verschillende kerken in het Midden Oosten geven daar duidelijk uiteenlopende antwoorden op. De Orthodoxe traditie legt heel sterk de nadruk op de gemeenschap: zending is vooral het in de liturgie van de kerk – met als hart de eucharistie – present stellen van de Hemelse eredienst en mensen uitnodigen aan die liturgie deel te nemen. De protestants-evangelische benadering legt veel meer de nadruk op het individu: zending is vooral de oproep zich te bekeren tot Jezus Christus en in Hem te gaan geloven als verlosser van de wereld. Een nadere definiëring is dus gewenst.

Mijn uitgangspunt in dit artikel is een definitie van John Piper: *Mission exists because worship doesn't*. Zending is noodzakelijk omdat de eer van God ontbreekt.ⁱⁱⁱ

Deze definitie bevat twee elementen, die zending voor mij typeren.

a. Er is iets mis in de wereld. Er is geen ‘Worship’. Paulus benadrukt dat de mens God niet als God heeft verheerlijkt (geëerd) of gedankt (Rom. 1:21).^{iv} Daardoor is de wereld corrupt geworden, in stukken gevallen.

b. Er moet en zal iets veranderen in de wereld. ‘Worship’ zal alles worden en niet meer ophouden. De aarde zal eenmaal overstromen van de eer en heerlijkheid van God (Hab. 2:14).

Het hart van zending zou je dan kunnen omschrijven als het terugroepen van de wereld terugroept tot de verheerlijking van God. De christelijke gemeente doet dat zowel door wat zij *is* – de plaats waar God nu al de eer krijgt die Hem toekomt – als door wat zij zegt. Deze zending is het resultaat en de concrete gestalte van de ‘Missio Dei’, de zending van God zelf in zijn Zoon en

daarom ook altijd christocentrisch. Jezus Christus, de gekruisigde en opgestane Heer, is de eer en de heerlijkheid van God en wanneer mensen hun vertrouwen volledig op Hem stellen krijgt God de eer die Hem toekomt.

2. Hoe kun je getuigend gemeente zijn als minderheid?

In Markus 6 geeft Jezus zijn discipelen een aantal instructies mee voor hun eerste zendingsreis. Die principes zijn niet zo maar toe te passen op zending in de 21^e eeuw, maar ze zijn wel veelzeggend voor wie als getuige mensen wil uitnodigen te komen tot de eer van God. Deze principes zal ik spiegelen aan de realiteit van de zending in het Midden Oosten om zo te komen tot een drietal leerpunten voor de kerk vandaag.^v

a. Een belangeloos getuigenis.

Mark 6:8, 9: En Hij gebod hun niets mede te nemen voor onderweg, dan alleen een staf; geen brood, geen reiszak, geen geld in de gordel, maar wèl sandalen aan de voeten te dragen en: trekt niet twee hemden aan.

Het eerste dat Jezus benadrukt, is dat de discipelen nauwelijks iets mee mogen nemen. Daarmee speelt Jezus niet de traditionele zending (met een salaris) bij voorbaat uit tegen de zogenaamde geloofszending (op basis van giften). Beide vormen van zending worden gekwalificeerd door geloof. Jezus wil hier voor alles de gemeente een principe bij brengen, namelijk dat je door je geloofsgetuigenis mensen niet afhankelijk van je mag maken. Als mensen gaan geloven in Jezus Christus, mag dat niet zijn omdat zij daardoor in deze wereld beter af hopen te zijn. De uitnodiging van en respons op het Evangelie moet belangeloos zijn. Daarom trekken de gelovigen de wereld in als ‘armen’, want de armen hebben in deze wereld geen belangen. Dienen vanuit een positie van macht is geen ware dienst, maar weldoenerij (D.T. Niles).

Mark 6:10: En Hij zeide tot hen: Als gij eenmaal ergens een huis zijt binnengegaan, blijft daar dan, totdat gij vandaar vertrekt.

Hiermee onderstreept Jezus hetzelfde principe. Wanneer je in het Midden Oosten van huis tot huis trekt, weet je dat in een cultuur van eer en gastvrijheid de volgende gastheer verplicht is de vorige in zijn gastvrijheid te overtreffen.^{vi} Zo creëer je concurrentie in de gemeenschap, hetgeen een open verkondiging van het Evangelie in de weg staat.

In wezen zegt Jezus hiermee: je kunt niet mensen oproepen het Koninkrijk van God binnen te gaan, terwijl je tegelijkertijd een materieel aards koninkrijk vertegenwoordigt. Je kunt niet gericht zijn op eten, drinken en concurrentie en tegelijkertijd mensen vertellen dat het Koninkrijk niet bestaat in eten en drinken [en concurrentie], maar in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest (Rom. 14:17).

In dit opzicht komt de geschiedenis van de zending er niet best van af. De kerk is vaak geldschieter geweest. Het christendom werd al vroeg geïdentificeerd met rijkdom. Hoewel de motieven achter het stichten van scholen en ziekenhuizen door zendingsinstanties goed geweest zullen zijn, heeft het toch ook ontwrichtend gewerkt. Naast het element van oprechte liefde, heeft het ook een signaal afgegeven, dat christen zijn betekent, dat je het beter krijgt in het leven, omdat je dan eerder toegang hebt tot gezondheidszorg en onderwijs. Hier ligt een grote spanning.

b. Een afgewezen getuigenis

Markus 6:11: En indien een plaats u niet ontvangt en zij niet naar u luisteren, gaat daarvandaan en schudt het stof af, dat aan uw voeten is, hun tot een getuigenis.

Ken Bailey noemt dit het ‘sacrament of failure’;^{vii} Jezus bereidt zijn discipelen er op voor dat zij niet met open armen worden ontvangen. Hun zendingsmissie zal geen succesverhaal zijn. In tegendeel, de gebrokenheid en zonde van deze wereld impliceert verzet tegen het Evangelie. Dat ligt niet allereerst aan de discipelen of aan hun boodschap. De waarheid van het Christelijk geloof staat of valt niet met de acceptatie ervan in de wereld.

Het is dus ook nog maar de vraag of de Westerse Megakerken (zoals Willow Creek, Saddleback) succesvoller zijn dan de soms kleine christelijke gemeenschappen in het Midden Oosten. Daarmee is tegelijkertijd gezegd dat het Koninkrijk van God geen aardse macht is, zoals willekeurig welke andere aardse macht (al heeft het alles met de aarde te maken). Dat is theologisch van wezenlijk belang voor het getuigenis van de kerk in een multiculturele wereld. Vaak is in de geschiedenis van het christendom, religie verweven geraakt met politieke macht en geweld, zoals in het Byzantijnse christendom, gedurende de kruistochten en bij bepaalde christelijke groeperingen vandaag. Soms hebben christenen als overlevingsstrategie politieke en militaire macht verworven en gebruikt, met als dramatische keerzijde dat, toen die macht onvoldoende bleek tegen de overheersers, grote christelijke gemeenschappen werden uitgeroeid. Regelmatig kwam de zending mee in het spoor van de koloniale machthebber, tot recent bij de Amerikaanse inval in Irak toe. Overgang tot het christelijk geloof bracht dan wel politiek-maatschappelijke voordelen, maar geen verandering van het hart.

Dat alles is een belemmering geweest voor het getuigenis van het Evangelie. Hoe kun je enerzijds zeggen dat wij pelgrims zijn op aarde en hier geen blijvende stad hebben, terwijl we anderzijds niet anders doen dan blijvende steden bouwen?

c. De inhoud van het getuigenis

Markus 6:12, 13: ¹² En zij vertrokken en predikten, dat zij zich zouden bekeren. ¹³ En zij dreven vele boze geesten uit en zalfden vele zieken met olie en genazen hen

Het getuigenis van de discipelen heeft drie aspecten:

1. een oproep tot bekering.
2. het uitdrijven van boze geesten.
3. het zalven van zieken (rituelen) en genezing.

Bailey wijst erop, dat het eerste typisch Evangelisch/Reformatorisch is, het tweede kenmerkend voor Pinksterkerken en Evangelischen en het derde vooral in Katholieke en Orthodoxe tradities voorkomt.^{viii} Nu is die indeling wellicht net iets te steriel – het bidden om genezing is ook typerend voor Pinksterkerken – het onderstreept niettemin twee zaken die wezenlijk zijn voor zending in een multireligieuze wereld.

- a. Getuigenis/zending is holistisch; het gaat om de toewending van het *hele* leven naar God en zijn eer. Alle drie de aspecten horen bijeen.
- b. Voor zover verschillende christelijke tradities verschillende aspecten zwaarder benadrukken, is duidelijk dat ze niet zonder elkaar kunnen. Elke christelijke gemeenschap vertegenwoordigt slechts een deel van het Koninkrijk. Zending kan dan ook alleen gestalte krijgen vanuit de diepe eenheid van de christelijke gemeenschap.

Ook dit is een gevoelig punt. Het gebrek aan eenheid van de kerk, zowel in het Midden Oosten als in het Westen vormt een grote belemmering voor het getuigenis. Uit de vele voorbeelden die er te bedenken zijn, noem ik slechts drie pijnlijke.

In Jordanië werden vertegenwoordigers van de verschillende kerken vorig jaar uitgenodigd voor een gesprek met de Koning over de situatie in het land en de positie van de kerk. De Orthodoxe en de Rooms Katholieke Kerken stuurden ieder één afgevaardigde; de Evangelischen konden het evenwel niet eens worden over een gemeenschappelijke afgevaardigde, zodat iedere groep zijn eigen persoon stuurde. De consequenties daarvan voor de Evangelische gemeenschap waren ingrijpend. Hun gebrek aan vertrouwen in elkaar, samen met de nauwe (financiële) banden van deze gemeenschappen met het Westen, c.q. Amerika, maakte het makkelijk hen af te schilderen als agressieve Westerse groeperingen. De maanden daarna werden vele buitenlandse zendelingen het land uitgezet en werd het erg moeilijk voor niet-Jordaanse Evangelischen om een visum te krijgen. De traditionele kerken in Jordanië maakten van de situatie dankbaar gebruik om hun eigen positie te versterken, wat evenmin getuigt van grote christelijke eenheidszin.

Een ander voorbeeld heeft zelfs de kranten in Nederland gehaald. In november 2008 gingen Grieks en Armeense Orthodoxe gelovigen in Jeruzalem met elkaar op zondag in de Heilige Grafkerk op de vuist. Hoewel de kerk beheerd wordt door de Grieks-Orthodoxe, Rooms-Katholieke en Armeens-Orthodoxe Kerk, kunnen deze gemeenschappen zo slecht met elkaar overweg, dat de sleutels van het gebouw al eeuwen zijn toevertrouwd aan twee Palestijnse moslimfamilies.

Een laatste situatie is A Common Word, een open brief van aanvankelijk 138 vooraanstaande moslim geestelijken en geleerden aan leiders van christelijke kerken, met een handreiking om te komen tot vrede tussen christenen en moslims. Deze brief is geadresseerd aan de Paus en aan de belangrijkste Patriarchen van Oosters- en Oriëntaals Orthodoxe kerken. Tot slot worden ook in het algemeen de leiders van de overige christelijke kerken aangesproken. Op de vraag waarom er

geen protestantse kerkleider bij name wordt genoemd is de reactie, dat er eenvoudig te veel protestants/evangelische kerkgenootschappen zijn (meer dan 30.000). Om te zorgen dat niemand vergeten wordt, is er voor gekozen ze allen gezamenlijk en in het algemeen aan te spreken.

3. Conclusie

Wat kunnen we nu tenslotte uit bovenstaande concluderen. Wat leert de kerk hiervan als zij als minderheid getuigend in een multiculturele context aanwezig wil zijn?

Drie dingen:

a. In de eerste plaats is de kracht van het getuigenis gelegen in de levende presentie van God in Christus door de Heilige Geest in de gemeente. Anders gezegd, er is geen getuigenis zonder 'worship'. Alleen wanneer het in de getuigende gemeente voortdurend en louter gaat om de eer van God in Christus is het mogelijk de wereld terug te roepen tot het eren van God. Slechts wanneer christenen leren om daadwerkelijk hun volle vertrouwen te stellen op Christus en in alle omstandigheden aan Hem genoeg te hebben (Fil. 4:19), kunnen ze andere oproepen hun vertrouwen op Christus te stellen en Hem tot het centrum van hun leven te maken.

Dat houdt in, dat:

- Het getuigenis van de gemeente aan kracht verliest als het steunt op geld, privileges, macht en politieke voorrechten. Deze kunnen een gemeenschap lang overeind houden, maar ondermijnen het getuigenis van de kerk. Daar liggen kritische punten voor de westerse kerk, die niet alleen welvarend is geworden, maar ook een flinke vinger in de politieke en economische pap heeft. De kerk is in vele opzichten een machtsblok geworden, geen getuigende minderheid. Het is nodig de verhouding tussen religie en politiek opnieuw te doordenken.^{ix}
- De kerk zal uiterst kritisch moeten zijn op het moderne welvaartsevangelie, 'the health, wealth and prosperity gospel'. Daar worden mijns inziens op een nieuwe, maar catastrofale wijze, zending en diaconaat vermengd. Dit 'pseudo-evangelie' suggereert immers opnieuw dat christen worden betekent, dat je het in deze wereld beter hebt dan anderen; dat God het meer laat regenen over goeden dan over kwaden en de zon meer laat stralen over goed gelovigen dan over de ongelovigen.

b. De kracht van het getuigenis van de kerk ligt in de concentratie op haar core business: prediking van bekering, bestraffen/ontmaskeren van boze machten (profetisch) en het zalven van zieken (pastoraat). Dat houdt mijns inziens in dat de kerk terug moet naar kleinschaligheid. Er zal meer energie gestoken moeten worden in kleine kringen, dan in de grote structuren. Wellicht is het kerkmodel van de toekomst wel de huisgemeente.

c. De kracht van het getuigenis van de kerk ligt in de eenheid van een kleinschalige kerk zonder macht.

Het is onmogelijk getuigend in de multireligieuze samenleving present te zijn als de kerk zo onvoorstelbaar verdeeld is. Dat is een aanfluiting voor het Evangelie. Daarbij pleit ik niet voor een opgelegde en ver doorgevoerde kerkelijke structurele eenheid, maar veelmeer voor verregaande vormen van lokale samenwerking en eenheid, zoals in het krachtig, gezamenlijk gebed, kanselruil, gemeenschappelijk diaconaat en evangelisatiewerk en dergelijke. Juist het kleinschalige kerkmodel in de vorm van buurtkringen, brengt deze eenheid dichterbij. Niet voor niets, was het laatste gebed dat Johannes van Jezus heeft opgetekend een gebed om eenheid. *Ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor hen, die door hun woord in Mij geloven, opdat zij allen één zijn, gelijk Gij, Vader in Mij en ik in U, dat ook zij in Ons zijn; opdat de wereld gelove, dat Gij Mij gezonden heb.* (Joh. 17:20, 21). Want – in de woorden van Jezus – *hieraan zullen allen weten dat jullie mijn discipelen zijn, dat jullie liefde hebben voor elkaar* (Joh. 13:35).

ⁱ Dit artikel is een bewerking van een lezing die gehouden is tijdens het publieke gedeelte van de algemene vergadering van de Nederlandse Zendingsraad op 30 januari 2009.

ⁱⁱ Verkuyt noemt in zijn *Inleiding in de nieuwere zendingswetenschap* (Kampen, 1975), hoofdstuk 7, al een 5 tal mogelijke doelen van de zending. Bosch werkt deze nog veel verder uit. ‘het redden van de zielen van enkelingen’, ecclesiocentrische doelen (kerkplanting, RK/Orthodox), Church growth school (McGavran), kerstening (Hoekendijk, Van Ruler), social gospel (beweging als reactie op de geïsoleerde nadruk op individuele bekering), verbeteren van macro-structuren en bevrijdingstheologische bewegingen.

ⁱⁱⁱ ‘Mission is not the ultimate goal of the church. Worship is. Worship is ultimate, not missions, because God is ultimate, not man. Mission is temporary necessity. But worship abides forever.’ J. Piper, *Let the Nations be Glad*, p. 17.

^{iv} John Piper’s motto is: *God is most glorified in us, when we are most satisfied in him*, vgl. www.desiringgod.org.

^v Deze gedachten bouwen voort op en zijn geïnspireerd door K.E. Bailey, ‘A Banquet of Death and a Banquet of Life: A Contextualized Study of Mark 6:1-52’, in: *The Near East School of Theology Theological Review*, XXIX-2 (2008), 67-82.

^{vi} Zo kreeg in Libanon een docent van the Near East School of Theology een school, die met alle studenten op retraite was in het dorp waar hij woonde, en daar een ijsje wilde kopen voor alle studenten, ruzie met de eigenaar van de winkel over wie de ijsjes zou gaan betalen, de winkelier of de docent. Beiden wilden laten zien dat ze zeer genereus waren. Uiteindelijk won de winkelier het van de docent.

^{vii} Bailey, ‘A Banquet’, p. 71.

^{viii} Bailey, ‘A Banquet’, p 72.

^{ix} Vgl. B.J.G. Reitsma, *De kerk in de context van de islam, tussen macht en minderheid*, inaugurele rede, juni 2007, zie <http://www.soteria.nl/Oratie.pdf>, p. 21.